

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота
магістра

**з теми «Формування національної самосвідомості учнів
молодших класів засобами музичного мистецтва»**

Виконана: студентом II курсу, групи ММ1-М19
Спеціальності 0.14 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Николайчуком Павлом Павловичем

Керівник: Прядко О.М., канд. пед. наук., доцент
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)

Рецензент: Совік Т.В., канд. пед. наук., доцент
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)

2019-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	7
1.1. Зміст та сутність поняття національна самосвідомість.....	7
1.2. Особливості формування національної самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку.....	18
1.3. Музичне мистецтво як засіб формування національної самосвідомості у дітей.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНА РОБОТА	42
2.1. Діагностика рівня сформованості національної самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку.....	42
2.2. Формування національної самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку засобами музичного мистецтва.....	45
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	53
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	64
Додаток А. Питальник 1.....	65
Додаток Б. Питальник 2.....	66
Додаток В. Унаочнення до виховного заходу	67

Вступ

Актуальність дослідження. Сучасна вітчизняна освіта розвивається в складних умовах, приймає нові, невідомі раніше виклики, щодо організації навчання, наповнення шкільної програми актуальними в сучасних реаліях знаннями та вміннями. Реформування сучасної шкільної освіти сприяє все більшому концентруванню уваги педагогів на особливостях національного виховання, вивченню ефективності використання досвіду народної педагогіки, здобутків видатних вітчизняних педагогів. В ході проведення патріотичного виховання учнів важливу роль відіграє музичне мистецтво. Музика спроможна торкнутися глибини душі слухача, пробудити кращі її поривання, надихнути, окрилити у любові до Батьківщини.

Проблеми музичного навчання та виховання розглядали у своїх працях О. Ростовський, Ю. Картава, Е. Медведева, И. Джержинська, Л. Комисарова, Н. Фоломеева, О. Кисілева. Вивченням питань особливостей впливу музики на емоційну сферу дітей займалися О. Поясик, А. Тропова, В. Бехтерев, В. Житарюк, Н. Ветлугіна, В. Петрушен, М. Тесленко, Л. Перетятко. Проблемам музичного виховання дітей різного віку присвятили свої праці О. Скрипченко, Л. Долінська, В. Огородійчук. Проблематика національної ідентифікації висвітлена у дослідженнях І. Дзюби, Ю. Пахомова, С. Рябова, М. Мариновича, О. Забужко, І. Кресіної, С. Грабовського, М. Рябчука, О. Сугоняко, Ю. Бадзя, О. Пахльовської, В. Лупація, політологічних й соціологічних концепціях М. Михальченка, Є. Головахи, Л. Нагорної, П. Гнатенка, В. Полохала. Національний музичний фольклор вивчали А. Іваницький, М. Рибаків, Б. Кирдан, П. Гай-Нижник, М. Грінченко, С. Лісецький, Л. Корній. На специфіці музичного навчання та виховання учнів молодших класів сконцентрували увагу у своїх дослідженнях Л. Хлєбніков, Л. Виноградов, Л. Масол, О. Комеровська, О. Мехайличенко, Е. Печерська, В. Рева.

Питання впливу музики на формування патріотичних почуттів дітей та молоді, розвитку у них професійної самоідентифікації досліджували Г.

Волошин, І. Бех, Т. Крижанівський, Л. Масол, К. Чорна, С. Кара-Мурза, А. Пиличаускас.

Актуальність вибору теми дослідження **«Формування національної самосвідомості учнів молодших класів засобами музичного мистецтва»** зумовлена потребою глибокого вивчення потенціалу музичного мистецтва у справі виховання свідомого громадянина держави, готового примножувати культурні та матеріальні здобутки Батьківщини.

Наукове дослідження виконано відповідно до плану магістерських робіт Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (спеціальність “Музичне мистецтво”).

Об’єкт дослідження – процес формування національної самосвідомості учнів молодших класів.

Предмет дослідження – розвиток національної самоідентифікації, патріотичних почуттів школярів засобами музичного мистецтва.

Метою дослідження є вивчення стану національного самоусвідомлення учнів молодших класів, з’ясування потенціалу позитивного впливу музичного мистецтва на формування патріотичних почуттів школярів, глибокого усвідомлення приналежності до свого народу.

З огляду на мету магістерського дослідження визначені такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми у сучасній педагогічній науці;
- глибоко вивчити сутність поняття «національна самосвідомість»;
- вивчити особливості формування національного самоусвідомлення в учнів молодших класів;
- вивчити потенціал музичного мистецтва як ефективного засобу формування національного самоусвідомлення школярів;
- розробити критерії, показники та визначити рівні сформованості національного самоусвідомлення у дітей молодшого шкільного віку;
- обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розвитку патріотичних почуттів школярів засобами музичного мистецтва.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять ідеї теорії методики естетичного виховання школярів (Джола Д., Щербо А.); психології навчання (Конфісахор. А.); теорії і методики музичної освіти (Ростовський О., Падалка Г.).

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз педагогічної, мистецтвознавчої, психологічної літератури, учбових програм, вивчення педагогічного досвіду. Емпіричні: педагогічне спостереження, аналіз результатів проведеної виховної діяльності та їх інтерпретація.

Практичне значення дослідження. Дослідження є актуальним в сучасних умовах розвитку національної школи, оскільки основний акцент в українському суспільстві сьогодні робиться саме на розвиток й підтримку патріотичних почуттів громадян. Результати дослідження можуть використовуватися вчителями музичного мистецтва в ході їх педагогічної діяльності.

Організація дослідження. Дослідження проводилося у три етапи. Перший етап включав аналіз філософської, педагогічної, мистецтвознавчої літератури з теми дослідження. Визначення методологічних й теоретичних основ дослідження, формування проблеми, цілей й задач дослідження, визначення базових ідей дослідження. Другий етап – розробка ключової ідеї, проведення дослідницької роботи на базі Кам'янець-Подільської ЗОШ №16 I-III ступенів. Третій етап – проведення аналізу й теоретичного обґрунтування даних експериментальної роботи. Літературну оформлення тексту роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проводилася на базі Кам'янець-Подільської ЗОШ №16 I-III ступенів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідалися та обговорювалися на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка («Виховання патріотичних почуттів школярів засобами національного музичного мистецтва» 2020 р.,), Міжнародній студентській конференції «Наукові дослідження молоді: особливості та перспективи» («Формування

національної самосвідомості школярів на уроках музичного мистецтва» 2020 р.), II Регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (у рамках Всеукраїнського музичного конкурсу «MusicUniFest-2020») («Формування патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку в ході використання українського пісенного фольклору у позаурочній музично-творчій діяльності»), II Регіональній науково-практичній конференції «Тадей Ганицький і Поділля» до 175-річчя від дня народження українського композитора, скрипаля, диригента, музично-педагогічного і культурного діяча» («Тадей Ганицький та українська музична культура»).

Основні теоретичні положення дослідження відображено у 2 одноосібних публікаціях.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку основної використаної літератури, додатків. Повний обсяг роботи – 67 сторінок, з них 63 сторінок основного тексту. У роботі використано 3 таблиць. Список використаних джерел включає 90 назв.

Висновки

У магістерському дослідженні наведено теоретичне узагальнення проблеми формування національної самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку засобами музичного мистецтва. У роботі обґрунтовано та практично перевірено ефективність заходів спрямованих на підвищення ефективності патріотичного виховання школярів. Підсумок дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. В результаті аналіз теоретичних джерел з досліджуваної проблеми встановлено, що питання формування національної самосвідомості учнів молодших класів вимагає забезпечення педагогом умов для передачі школярам багатства духовної культури народу, національної самоідентифікації на основі формування особистісних рис громадянина держави, національного самоусвідомлення, духовного розвитку, художньо-естетичної, моральної культури, творчості, моралі.

2. Вивчено зміст і сутність поняття «національна самосвідомість», що дозволило розглядати національну самосвідомість як усвідомлення особистістю себе часткою певної етнічної спільноти та оцінку себе як носія етнічних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку такої спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності.

3. Визначено особливості формування національної самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку, які виявляються у здатності школярів формулювати самостійні судження, давати оцінку подіям та явищам дійсності; вибудовувати якісно нову взаємодію у стосунках з дорослими; швидкому темпі розвитку пізнавальної сфери дітей; бурхливому розвитку емоційно-вольової сфери; розширенні соціального досвіду.

4. Вивчено потенціал музичного мистецтва як ефективного засобу формування національного самоусвідомлення школярів. Встановлено, що національний фольклор, пісні наповнені патріотичним змістом мають великий виховний вплив на особистість учня, є важливим засобом формування його світогляду, пізнання загальнолюдських цінностей, прививання любові до рідної

природи, культури, українського народу, сприяють самопізнанню та самовираженню особистості.

5. Обґрунтовано критерії діагностики рівнів сформованості національного самоусвідомлення у дітей молодшого шкільного віку: компетентнісний; ідентифікаційний; оціночно-ціннісний. Показниками компетентнісного критерію є усвідомлення учнями змісту таких понять, як народ, національність, країна, патріотизм, Батьківщина; здатність учнів правильно оперувати такими поняттями та категоріями у спілкуванні. Ідентифікаційний критерій характеризують показники: позитивне оцінювання учнями своєї національної приналежності; розуміння характерних ознак, які вирізняють українців з-поміж представників інших народів. Оціночно-ціннісний критерій включав показники: стан сформованості основних національних цінностей; сформованість відчуття гордості своєю Батьківщиною; здатність переживати радість за досягнення земляків у сфері музичного мистецтва.

6. Встановлено, що ефективність процесу розвитку національного самоусвідомлення школярів значно зростає за умови забезпечення реалізації таких напрямів навчально-виховної роботи на уроці музичного мистецтва та в позаурочний час, як понятійний, що полягав у формуванні базових понять та здатності оперувати ними; другий напрям роботи – ідентифікаційний, включав формування у дітей глибокого усвідомлення власної національної приналежності; третій напрям – ціннісний, передбачав формування та вкорінення національних цінностей.

7. Ефективність запропонований у магістерському дослідженні напрямів роботи підтверджують результати експериментального дослідження, які демонструють позитивну динаміку зростання рівня національного самоусвідомлення в учнів молодших класів.

Виконана робота не вичерпує усіх аспектів проблеми формування національної самосвідомості учнів засобами музичного мистецтва. Поглиблення вивчення проблеми може бути спрямоване на дослідження потенціалу взаємодії музичного мистецтва з іншими видами мистецтв з метою

[Введіть текст]

[Введіть текст]

[Введіть текст] 57

формування таких рис особистості школяра, як патріотизм, гордість за досягнення своїх земляків на шляху формування національних культурних здобутків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. 2004. Практична психологія. Видавництво: Київ. 127 с.
2. Безпалько Т.В, Біла М.М. 2012. Морально естетичне виховання 1-4 класи. Видавництво: Основа. 494 с.
3. Бех І.Д. 1995. Від Волі до особистості . Видавництво: Україна. 198 с.
4. Бех І. Д. 2003. Виховання особистості : У 2-х книжках. Видавництво: Либідь. 280 с.
5. Битянова М.Р. 1997. Організація психічної роботи в школі. Видавництво: Ідеал. 298 с.
6. Бодалев А.А. 1995. Про взаємовідносини спілкування та відносин. Видавництво: Психолог. 127 с.
7. Бокович Л. І. 1995. Особистість та її формування в дитячому віці. Видавництво: Просвіта. 22 с.
8. Борщ А.М., Гавриш А.В. 2008. Методи ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Видавництво: Видавничий дім «Слово». 408 с.
9. Васильєв О. 2017. Патріотичне виховання української молоді. Видавництво Київ. 187 с.
10. Васильєва З.М. 1998. Моральне виховання учнів. Видавництво: Просвіта. 235 с.
11. Виготовський Л.С. 1991. Педагогічна психологія. Видавництво: Просвіта. 479 с.
12. Вигоцький Л.С. 2003. Психологія розвитку дитини. Видавництво: Ексмо. 512 с.
13. Власова О.І. 2005. Педагогічна психологія. Видавництво: Либіль. 400 с.
14. Волкова Н.П. 2012. Педагогіка. Видавництво: Академвидав. 616 с.
15. Геменикова Т.Р. 1996. Українська національна традиція як засіб формування першооснов моральної культури. Видавництво: Початкова освіта. 456 с.
16. Гнатюк В. 2004. Національне виховання як складова у побудові громадського суспільства. Видавництво: Світ виховання. 200 с.
17. Гусейнов А.А. 1992. Золоте правило нарву. Видавництво: Молода гвардія. 208 с.

18. Давидов В.В. . 1996. Теорія розвиваючого вивчення. Видавництво: ІНТОР. 554 с.
19. Давидов В.В. 1986. Досвід теоретичного й експресивного психологічного дослідження. Видавництво: Москва. 240 с.
20. Джола Д.М. Щербо А.Б. 1998. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Видавництво: ІЗМН, 392 с.
21. Довга Т, 1998. Знання як основа формування етичної культури школярів. Видавництво: Початкова школа. 287 с.
22. Дроб'язко П.І. 2007. Українська національна школа: Витоки і сучасність. Видавництво: Київ. 184с.
23. Дубровина А.М. Прихожан В.В. 1999. Вікова й педагогічна психологія. Видавництво: Видавничий центр «Академія». 320 с.
24. Ельконін Д.Б. 1995. Психологічний розвиток в дитячому віці. Видавництво: Просвіта. 416 с.
25. Ельконін Д.Б. 1997. Психологія розвитку в дитячих роках. Видавництво: МОДЕК. 416 с.
26. Ельконін Д.Б. 2007. Дитяча психологія. Видавництво: Видавничий центр Академія. 384 с.
27. Житко І.В. 1990. Педагогічна діагностика дітей. Видавництво: Мінськ. 239 с.
28. Зінченко В.П., Мещеряков Б.Г. 1996. Психологічний словник. Видавництво: Педагог-Пресс. 440 с.
29. Зінченко О.В. 2011. Не питай що твоя країна може зробити для тебе. Журнал: Історична правда.
30. Іванюк Г.І. Чеснова М.Є. 2016. Педагогічна ситуація як засіб патріотичного виховання учнів молодшої школи. Журнал: Молодий вчений №11.
31. Іноваційний збірник міністерства освіти України випуск 1-4.
32. Кабалевский Д.Б. 1984. Виховання розуму й серця. 204 с.
33. Касянов Г.В. 1999. Теорія нації та націоналізму. Видавництво: Либідь. 204 с.
34. Кириленко М.С. 2010. Психологічний практикум «А який ти патріот?» Журнал: Практик 2010 .

35. Кіндрат В.К., 1996. Сухомлинський про патріотичне виховання. Видавництво: Початкова школа. 525 с.
36. Кіндрат В.К., 1996. Щоб в серці жило чуття батьківщини. Видавництво: Початкова школа. 60 с.
37. Ковалів Ю.І., 2007. Літературознавчий енциклопедія. Видавництво: Київ. 624с.
38. Кононко Е.Л., 1988. Виховання дітей в сім'ї. Видавництво: Школа. 201 с.
39. Конфісахор, А.Г., 2004. Психологія влади том-2. Видавництво: Київ. 173 с.
40. Кравчук Л., 2012. Сходінки етичного зростання. Видавництво: Світ. 128 с.
41. Купагіна Н.І., 1996. Словарь-справочник психолога практика. Видавництво: Харків. 224 с.
42. Лихачев Д.С., 1997. Про інтелігенцію. Видавництво: Канун. 444 с.
43. Лурія Н.І., 1997. Психологічні особливості розвитку рефлексивного знання в дошкільному і молодшому шкільному віці. Автореф. дис. канд. психол. наук. 21 с.
44. Марпін В.С., 1996. Психологія індивіда. Видавництво: Харків. 448 с.
45. Марченко І.С., 1998. Основи процесу морального виховання школярів. Видавництво: Львів. 181 с..
46. Матюхіна Л.В., Михальчик Т.С., 1986. Психологія молодших школярів. Видавництво: Просвіта. 207 с.
47. Михайличенко О. В., 2004. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія. Видавництво: Суми. 210 с.
48. Михайличенко О.В., 2007. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні. Видавництво: Суми. 356 с.
49. Мухина В.С., Хвостов А.А., 2003. Вікова психологія: Дитинство, отрочество, юність: Хрестоматія: учбовий посібник для студентів педагогів. Видавництво: Видавничий центр «Академія». 624 с.
50. Мухина В.С., 2005. Вікова психологія учбовий посібник для студентів вузів. Видавництво: Видавничий центр «Академія». 432 с.
51. Намінат Н.В., 2011. Психологічно-педагогічна діагностика старшого дошкільника перед його вступом до школи. Видавництво: Кривий Ріг. 296 с.

- 52.Обухова Л. Ф. 1998. Дитяча психологія: Теорія, факти, проблеми. Видавництво: Київ. 352 с.
- 53.Омельяненко В.Л. 2009. Педагогічна мудрість віків. Видавництво: Київ. 411 с.
- 54.Онацький Є.В. 1967. Українська мала енциклопедія. Видавництво: Київ. 1693 с.
- 55.Орлов А.Б. 1995. Особистість і сутність: зовнішнє і внутрішнє «Я» людини. Видавництво: Освіта. 234 с.
- 56.Паршук С.М. 2003. Історія розвитку ідеї народного виховання. Видавництво: Миколаїв 334 с.
- 57.Рибалко Е,Ф. Гоповій Л.А. Прохоренко Т.В. 2001. Психологія розвитку. Хрестоматія. Видавництво: Пітер. 512 с.
- 58.Рогозін І.О. 2001. Громадянин-Держава-Громадянське виховання. Видавництво: Донецьк. 213 с
- 59.Ростовський О.Я. 2011. Теорія і методика музичної освіти. Видавництво: Тернопіль. 640 с.
- 60.Рубцов В.В. Івошина Т.Г. 2002. Проектування розвиваючого середовища серед школярів. Видавництво: МГППУ. 272 с.
- 61.Світлова Н. М. 1998. Міграційні процеси в сучасному світі. Видавництво: Довіра. 353 с.
- 62.Спілка письменників України . 2004. Івано-Франківська обласна організація організацій. Видавництво: Івано-Франківськ. 162 с.
- 63.Степанов В.Г. 1996. Психологічні труднощі школярів. Видавництво: Педагог-Пресс. 440 с.
- 64.Сухар В.Л. 2008. Моральне виховання школярів. Видавництво: Київ. 176 с.
- 65.Сухомлинський В,О. 1988. Сто порад учителів. 304 с.
- 66.Стерн В. 2003. Психологія дитинства. Видавництво: Харвест. 400 с.
- 67.Тофнул М.Г. 2014. Сучасний словник з Етики. Видавництво: ЖДУ. 416 с.
- 68.Федоренко М.Г. 2017. Психологія в школі. Видавництво: КАРО.
- 69.Фельдштейн Д.І. 1999. Психологія дорослішання: структурно змістові характеристики процесу розвитку особистості: Вибрані роботи. Видавництво: МПСІ. 672 с.

- 70.Філіпов С.П. 1997. Особливості взаємозв'язку мислення і рівня сприйняття у молодших школярів. Автореф.дис.канд.психол.наук. 16 с.
- 71.Хворощак К.В. 2019. Музика та її вплив, чому нам подобається різна, як виникають «мурашки» та зміна настрою пояснює наука. Газета: Українська правда життя.
- 72.Хорни К. 1997. Особистісний ріст, боротьба за самореалізацію. Видавництво: Харків. 316 с.
- 73.Червінська І.Б. 2013. Методика виховної роботи в початковій школі: теорія і практика: навчально методичний комплекс. Видавництво: Симфонія форте. 332 с.
- 74.Чуб Н.В. 2007. Довідник до батьків, Психологія дитини від А до Я. Видавництво: Веста. 160 с.
- 75.Шевченко Г.П. 1996. Поэтический образ морали в искусстве:опыт нравственного воспитания. Видавництв: СНУ ім. В. Даля. 280 с.
- 76.Юцевич Ю.Є. 2003. Музыка : словник-довідник Видавництво: Тернопіль.352 с
- 77.Штольц Х. Робольф Р. 1986. Як виховати моральну поведінку? Видавництво: Освіта. 80 с.
- 78.Якобсон С.Г. 1984. Психологічні проблеми етнічного розвитку дітей. Видавництво: Педагогіка. 144 с.
- 79.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Держава>
- 80.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Державність>
- 81.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Нація>
- 82.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Націоналізм>
- 83.[https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна Свідомість](https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_Свідомість)
- 84.[https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна Самосвідомість](https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_Самосвідомість)
- 85.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Народ>
- 86.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Патріотизм>
- 87.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Самооцінка>
- 88.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Самосвідомість>
- 89.<https://uk.wikipedia.org/wiki/Свідомість>

90.<https://ua.krymr.com/a/27534957.html>

91.<http://psychologis.com.ua/-1-678.htm>

92.<https://www.vinnitsa.info/news>

93.<https://waldorfkyiv.org/buty-ia-kryza-mizh-9-10-okom-zhyttia>